

616.33

Մ-20

ԲԺ. Գ. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

Մ Ն Ո Ւ Ն Դ

ԵՒ

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թ Ի Յ Լ Ի Չ

ԷԼԵՔՏՐՈՉԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆԻ, ՊՈԼԻՑ., № 7.

1910

610
134-ՄԱ

616.330 JUL 2018

UP-2D

Բժ. Գ. ՄԱՀԱԲԵԱՆ

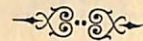
այ.

Ս Ն Ո Ւ Ն Դ

եհ

ՄՏԱՄՈՔՄԻ ՀԻԻԱՆԴՈՒԹԻԻՆՆԵՐ

1003
10266

Թ Ի Ֆ Լ Ի 2

ԵՆԵՏՐԱԶԱՐԴ ՏՊ.ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆՅԻ. ՊՈԼԻՑ. 7.
1910

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ներքին բժշկականութեան մէջ առանձին ուշադրութեան արժանի են ստամոքսի հիւանդութիւնները, մանաւանդ այժմ, երբ կեանքի ժամանակակից պայմանների շնորհիւ ստամոքսի հիւանդութիւնները այնչափ յաճախ են պատահում:

Գիրքը կազմելիս մեր նպատակն է եղել մէկ կողմից ցոյց տալ հիւանդներին այն կանոնները, որոնց շնորհիւ նրանք կարող են ազատուել կամ թեթեւցնել իրանց հիւանդութիւնը, միւս կողմից առողջներին ցոյց տալ, թէ ինչպէս պէտք է նրանք խուսափեն այդ հիւանդութիւններից: Գրքի մէջ ի հարկէ միայն ընդհանուր կանոններ կարելի էր ցոյց տալ. ինչ վերաբերում է առանձին դէպքերին, բժշկի գործն է միայն՝ աչքի առաջ ունենալով հիւանդի առանձնայատկութիւնները ուղիղ ճանապարհի վրայ դնել նրան:

Վերոյիշեալ նպատակին աւելի կատարելապէս հասնելու համար մենք օգտուել ենք զանազան աղբիւրներից, որոնցից գլխաւորներն են—պրօֆ. Ռոզինհէյմի „Общая дієтотерапія“, Boas-ի, Rosenheim-ի, Wedele-ի, Ooer-ի, մասնագիտական աշխատութիւնները և այլն:

Բժ. Գ. Մաղաքեան

25-ն Յունիսի 1910 թ.

Թիֆլիզ

ԴԻԷՏԱ (ՊԱՀԵՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, «ՓԱՀՐԻԶ»)

Դեռ ևս հին ժամանակ—Քրիստոսից էլ առաջ—բժիշկները մեծ ուշադրութիւն էին դարձնում դիէտայի վրայ։ Այժմս, ինչպէս յայտնի է, բժշկականութեան մէջ առաջնակարգ տեղը բռնում է դիէտետիկ—առողջապահիկ բժշկանութիւնը։ Կան շատ հիւանդութիւններ, մասնաւոր ստամոքսի և աղիքների, որոնք բժշկում են համապատասխան դիէտայով։ Մարդուս սնունդը բաղկացած է սպիտակուցից, օսլայից, ճարպից, անգործարանական աղերից և ջրից։ Այդպիսի սնունդը ամենաօգտակարն է մարդուս համար, որովհետեւ մարմինն էլ հէնց նոյն բաղկացուցիչ մասերից է կազմուած։

Կաթը, ձուն, միսը, ձուկը, հացահատիկները, կանաչեղէնը, աղը, ջուրը, պտուղները ևայլն, ևայլն—մթերքների և խմիչքների գլխաւոր ներկայացուցիչներն են, որ մենք վերցնում ենք բնութիւնից։ Դրանցից միքանիսը մենք գործ ենք ածում առանց որեւէ փոփոխութեան ենթարկելու՝ ինչպէս կաթը, ձուն, աղը, ջուրը. իսկ միւսները՝ նախքան գործածելը անհրաժեշտ է

այս կամ այն փոփոխութեան ենթարկել:

Մենք այդ միջերգները պատրաստելով, որ նոյնն է թէ փոփոխութեան ենթարկելով՝ նախ և առաջ աւելի դիւրամարս ենք դարձնում նրանց և թեթեւացնում ստամոքսի աշխատանքը և ապա հնարաւորութիւն ենք ստանում թէ բազմատեսակ կերակուրներ պատրաստել և թէ աւելի համեղ դարձնել մեր սնունդը:

Բացի կաթից, որ իւր մէջ պարունակում է ջուր, սպիտակուց, իւղ, օսլայ և անդործարանական աղեր, միւս բոլոր ուտելիքները վերցրած առանձին-առանձին՝ միսը, ձուկը, կանաչեղէնը և այլն, չեն կարող բաւարարութիւն տալ մեր օրգանիզմի պահանջներին: Այդպիսով մարդուս համար ամենայարմար սնունդը խառն սնունդն է: Մարդիկ անձնական փորձով մշակել են իւրանց համար նպատակայարմար սննդական խառնուրդներ. օր. սպիտակուցից և իւղից բաղկացած մսի հետ մենք գործ ենք ածում օսլայով հարուստ գետնախնձոր. սպիտակուցից և օսլայից բաղկացած հացի հետ մենք ուտում ենք իւղ, պանիր, միս և այլն: Նոյն փորձերը ցոյց են տուել որ մարդուս սնունդը կանոնաւոր է միայն այն ժամանակ, երբ նա իր մէջ պարունակում է մօտաւորապէս 100 գրամ ($1\frac{1}{4}$ ֆ.) սպիտակուց, 400 գր. (1 ֆ.) օսլայ, 60 գր. (14 գօլօսանիկ) իւղ, մօտ 2 լիտր ջուր և 30 գր.

(7 գոլ.) աղեր:

Եթէ մարդ քիչ է ուտում—սննդի պակասութիւնից նա մաշուում, թուլանում է:

Շնորհիւ գիտնականների մենք այժմս մեծ մասամբ գիտենք, թէ ինչից է բաղկացած այս կամ այն ուտելիքը: Աւելի ամփոփ և պարզ գտաւոր կազմելու համար մենք ներքեւ առաջ ենք բերում 2 ցանկ, որոնք ցոյց են տալիս սննդական միջոցների կազմը:

Սակայն սնունդի դերը միայն դրանով չի սահմանափակւում. նա է, որ մեզ ոյժ է տալիս աշխատելու. նրա շնորհիւ է, որ մեր մարմնի տաքութիւնը մնում է միշտ անփոփոխ: Եթէ առողջ մարդու համար նշանակութիւն ունի միայն համապատասխան սնունդի քանակութիւնը, ապա ուրեմն հիւանդ մարդու համար, մանաւանդ ստամոքսի հիւանդութիւն ունեցողի համար աւելի ևս նշանակութիւն պիտի ունենայ սնունդի յատկութիւնը, նրա սննդարարութիւնն ու դիւրարամարս լինելը:

Առողջ մարդն էլ երբեմն չի մարսում այս կամ այն կերակուրը, իսկ երբ մարդուս ստամոքսը հիւանդ է լինում, այն ժամանակ դժուարամարս կերակուրների թիւը աւելի ևս շատանում է:

Մինչև վերջին ժամանակներս մարդիկ փորձով միայն որոշում էին ուտելիքի դժուարա-

մարս կամ դիւրամարս լինելը: Սակայն սրանից մօտ 30 տարի առաջ Լէյբէն ռետինէ խողովակի (ЗОНДЪ) շնորհիւ մնունդի դիւրամարսութիւնը որոշելու հիմքը դրեց:

Կատարելով իւր փորձերը առողջ մարդկանց վրայ, նա նկատեց, որ առողջ ստամոքսը չափաւոր ուտելուց 6—7 ժամ յետոյ դատարկուում է: Զանազան կերակուրներ նշանակելով միևնոյն մարդուն և շարունակելով իւր դիտողութիւնները, նա նկատեց, որ ստամոքսում տարբեր կերակուրների մարսողութեան համար տարբեր ժամանակ է հարկաւոր և՛ շատ քիչ բացառութեամբ, որքան դիւրամարս է կերակուրը, այնքան ևս կարճ է այդ ժամանակը: Այդպիսով նրա և մի շարք ուրիշ գիտնականների շնորհիւ մենք այժմս կերակուրների և խմիչների մեծամասնութեան մասին գիտենք, թէ նրանցից որն է դժուարամարս և որը դիւրամարս:

Վերի ասածներս աւելի հասկանալի անելու համար աւելորդ չեմ համարում առաջ բերել մի ցանկ, որ կազմուած է այդ փորձերի հիման վրայ: Այսպէս օրինակ՝

Ստամոքսում մնում է

1—2 ժամ

Մաքուր ջուրը 100 200 գրամ*)

*) 200 գր. մօտաւորապէս 1 թէյի բաժակ, Ծանօթ. հեղ.

Հանքային ջուրը	200
Թէյը	200
Սուրճը	200
Կակաօն	200
Գարեջուրը	200
Եռացրած կաթը	100 200
Բուլիօնը	200
Թերխաշ ձուկ	100

2—3 ժամ.

Սերով սուրճը	200 գր.
Կաթով կակաօն	200
Զուրը	300 500
Գարեջուրը	300-500
Եռացրած կաթը	300-500
Հում ձուկ, ձուածեղը	100
Եփած հորթի ուղեղը	250
Հում ուստրէն (устрица)	72
Եփած սաղանը	200
Եփած գայլածուկը (щука)	200
» ձողածուկը (треска)	200
Եփած ծաղկաւոր կաղամբը	150
» ձներեկը (спаржа)	150
Գետնախնձորը	150
Ալուբալիի կոմպոտը	150
Ալուբալին	150
Սպիտակ թափայ և թէ քարթու հացը	70

Թարմ և քարթու սուխարին	70
Կրեկդէլները	70
Ալբերտի բիսկվիտը	50

3—4 ժամ.

Խաշած ճուտը	230
Տապակած կագաւը	230
Խաշած աղաւնին	220-260
Տապակած աղաւնին	19
Հում կամ եփած ձիւղոտ միսը	250
Եփած հորթի ոտքերը	250
Եփած վետչինան	160
Տապակած ձիւղոտ հորթի միս տաք կամ սառը	100
Հում բիֆտեքսը	100
Տապակած ֆիլէն	100
Եփած օրագուլը	200
Աղի իկրան	72
Քարալէզը (минога)	200
Սև հացը	150
Սպիտակ հացը	150
Ալբերտի բիսկվիտը	100-500
Խաշած բրինձը	150
Եփած գոնգիլը (кольраби)	150
Եփած գագարը	150
» սպանաղը	150
Վարունգի սալաթը	150

Բողկը	150
Խնձորը	150

3—5 ժամ

Տապակած աղաւնին	210
Տապակած ֆիլէն	250
Տապակած բիֆշտեքսը	250
Ծուխ դրած (копченый) լեզուն	250
» միսը	100
Տապակած նապաստակը	250
Տապակած կագաւը	240
Տապակած սագը	250
» բադը	280
Աղի տարեխը (селедка)	200
Եգիպտացորենի կաշան	150
Սխեռի կաշան	200
Եփած բակլան	150

Այդ ցուցակը որոշ չափով օգնութեան կարող է հասնել բժիշկներին և նրանք՝ աչքի առաջ ունենալով հիւանդի առանձնապատկութիւնները կարող են համապատասխան ընտրութիւն անել այս կամ այն հիւանդի համար:

ՍՏԱՄՈՒՍԻ ԿԱԶՄՈՒԱԾՔԸ

Բերանից կերակուրը կամ խմիչքը սոսորդի միջով անցնում է դէպի որկորը և այնտեղից ստամոքսն ու աղիքները: Սոսորդը բերանի յետի մասն է: Որկորը, որ սոսորդի շարունակութիւնն է կազմում, ներկայացնում է իրանից մի խողովակ 25—30 սանտ. երկարութեամբ և 2 սանտ. լայնութեամբ իսկ որկորի շարունակութիւնն է ստամոքսը:

Ստամոքսը, տանձի նմանութիւն ունեցող մի պարկ է, որի լայն յատակը գտնւում է փորի ձախ կողմում, իսկ ծռուած և նեղ մասը՝ աջ կողմում: Ստամոքսը հետևեալ 3 մասերի է բաժանւում—մուտք, յատակ և ելք: Ստամոքսի $\frac{3}{4}$ մասը դասաւորուած է փորի ձախ կողմում, իսկ $\frac{1}{4}$ -ը աջ: Լիքը ստամոքսի ամենամեծ տրամաչափը 25—30 սանտ., դատարկ ստամոքսինը 18—20 սանտ. է: Յատակի լայնութիւնը 8—10ս., ելքինը 2—5 սանտիմետր: Ստամոքսի ծաւալը նոյնպէս միատեսակ չէ. սակայն այդ բանը զըլխաւորապէս կախուած է կազմուածքից, հասակից, սեռից, վարած կեանքից կամ զբաղմունքի պայմաններից և այլն: Յամենայն դէպս աննորմալ է կոչւում այն ստամոքսը, որի ծաւալը 1700 ք. սանտ. աւելի է:

Ստամոքսի պատը բաղկացած է 3 մասից.

1. Լորձաթաղանթից, որի մէջ դասաւորուած են երկու տեսակ գեղձեր, որոնք արտադրում են մարսողութեան համար անհրաժեշտ ստամոքսի հիւթը: Այդ հիւթը բաղկացած է աղջրական թթուութից, պեպսինից և շիրդոնի մակարդից:

2. Մկանների շերտից, որ բաղկացած է մկաններից. և

3. Շիճուկային (серозный) շերտից:

Ստամոքսի ամենագլխաւոր գերը կայանում է կերակուրը դէպի աղիքները շարժելու մէջ: Եթէ զգալի կերպով խանգարւում է այդ շարժողութիւնը՝ լինի դա ստամոքսի մկանների թուլանալու թէ մեքենայական արգելքների շնորհիւ, օրգանիզմի սնունդը տուժում է:

Ստամոքսի արտադրական գործունէութիւնը նոյնպէս մեծ գեր է խաղում: Յայտնի, է որ ստամոքսի հիւթը նպաստում է սպիտակուցի մարսելուն, թէպէտև աղիքների հիւթը կարող է լրացնել այդ պակասը, բայց որովհետև առհասարակ ստամոքսի արտադրական գործունէութեան հետ խանգարւում է նաև աղիքների նոյն գործունէութիւնը, պարզ է որ դրա շնորհիւ զգալի կերպով խանգարւում է նաև օրգանիզմի սնունդը:

Ստամոքսի երրորդ, ծծող ֆունկցիան շատ չնչին նշանակութիւն ունի, որովհետև այդ ֆունկցիան մեծ մասամբ կատարւում են աղիքները: Բայց և այնպէս օրգանիզմի համար ի հարկէ

աւելի նպաստաւոր է, եթէ ստամոքսը ինքը ևս ընդունակ է իւր դերը կատարելու:

Ստամոքսի նշանակութիւնը վերոյիշեալ 3 ֆունկցիաներով չի սահմանափակուում միայն:

Ստամոքսն է, որ ցոյց է տալիս մեզ քաղցածութեան և կշտանալու զգացմունքը, որ մեծ նշանակութիւն ունի սնունդի համար: Հեշտ է երեակայել, թէ սրալիսի խանգարումներ կարող են առաջ գալ, երբ խանգարուում է սնունդն ընդունելու կանոնաւորութիւնը:

Ահագին է ստամոքսի նշանակութիւնը նաև ջղային համակարգութեան վրայ:

Ո՞ւմ չէ յայտնի թէ ինչպէս է փոխուում մարդու տրամադրութիւնը ստամոքսի որևէ խանգարման ժամանակ: Ստամոքսի հիւանդութեան հետ յաճախ նկատուում ենք գլխացաւ, գլխապտոյտ, սրտի բաբախում ևայլն:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ՀԻԻԱՆԴՈՒԹԻԻՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏ- ՃԱՌՆԵՐԸ

Ստամոքսի հիւանդութիւնների պատճառների մէջ ամենագլխաւոր դերը խաղում են ուտելիքներն ու խմիչքները:

1. Ուտելիքների և խմիչքների բնականից աւելի կամ պակաս քանակութիւնը:

2. Մննդական միջոցների որակութիւնը՝

ա) Ծանր, դժուարամարս կերակուրներ.

բ) Փչացած և խարդախուած մթերքներ.

գ) Անչափ կծու, աղի, թթու կերակուրներ և այլն, որոնք գրգռում են ստամոքսի լորձաթաղանթը:

3. Կերակուրների ոչ-բաւարար ծամելը՝ փրչացած առամների կամ շտապ-շտապ ուտելու պատճառով:

4. Անչափ տաք կամ սառն խմիչքներն ու ուտելիքները:

5. Թոյները:

6. Քիմի, բերանի, սոսորդի, կոկորդի և այլ ախտաբանական արտադրութիւնները: Բոլոր վերոյիշեալ պատճառները՝ այսպէս ասած, ներքին պատճառներ են: Կան և արտաքին պատճառներ—դա ցրտահարութիւնը և ջարդուածքն է (травма). Ի՞նչ դեր է խաղում ցրտահարութիւնը, կամ կարող է արդեօք դա ինքն ըստ ինքեան ստամոքսի հիւանդութիւն առաջացնել—այդ առնուազը կասկածելի է: Բայց և այնպէս չի կարելի հերքել, որ ցրտահարութիւնը գուցէ իբրև նպաստող միջոց միայն կարող է առաջացնել ստամոքսի հիւանդութիւն: Դրան ապացոյց ամենօրեայ փորձը:

Նոյնը պէտք է ասել և տրավմայի (ջարդուածքի) մասին: Մի կողմ թողնելով այն ջար-

դուածքները, որոնք անմիջապէս փնտսում են ստամոքսը և չափից դուրս հազազիւտ են, աւելի մեծ ուշադրութեան արժանի է հետևաբար ճնշումը:

Այդպիսի ճնշումը կարող է ստամոքսի ու աղիքների տեղափոխութիւն առաջացնել: Վերջներք օր. աշակերտների յենուելը սեղաններին, երբ պարապում են, արհեստաւորների վատ սովորութիւնը՝ ճնշել ստամոքսը գործիքներով և այլն:

Այդ տեսակէտից մանաւանդ փաստակար են կանանց շորերը—կորսէթը, կապերը և այլն: Մինչև այժմ մենք խօսում էինք այն պատճառների մասին, որոնք կարող են ստամոքսի զանազան հիւանդութիւններ առաջ բերել: Կայ մի հանգամանք ևս, որ արժանի է ուշադրութեան—դա՛ այսպէս ասած, բնածին, ժառանգական տրամադրութիւնն է դէպի ստամոքսի հիւանդութիւնները: Այդ դէպքում ստամոքսը թոյլ գործունէութիւն է ցոյց տալիս և ժողովուրդը ամենայն իրաւամբ այդպիսի ստամոքսը «թոյլ ստամոքս» է անուանում:

Գիտութեան մէջ ընդունուած այն ֆակտորը, թէ հիւանդութեան տեղը բջիջն է, այսինքն թէ հիւանդութեան ժամանակ այս կամ այն գործարանը ենթարկւում է զանազան փոփոխութիւնների անատոմիական տեսակէտից,

մասամբ միայն վերաբերում է ստամոքսային հիւանդութիւններին: Ստամոքսը մարմնի միւս գործարաններից տարբերւում է նրանով, որ շատ անգամ նրա հիւանդութիւնը, որ արտայայտւում է որոշ սուբեկտիւ և մասամբ օբեկտիւ նշաններով, չի ենթարկւում որևէ օրգանական փոփոխութիւնների, այնպիսի փոփոխութիւնների, որոնք մատչելի լինէին որոշման գիտութեան այժմեան միջոցների շնորհիւ:

Այդ տեսակէտից նրան նման են միայն սիրտն ու աղիքները:

Ահա թէ ինչո՞ւ ստամոքսի բոլոր հիւանդութիւնները երկու մեծ դասակարգերի են բաժանւում:

I. Հիւանդութիւններ, որոնք առաջ են բերւում որևէ անատոմիական փոփոխութիւն — այսպէս ասած՝ ստամոքսի օրգանական հիւանդութիւններ:

II. Հիւանդութիւններ, որոնք չեն առաջացնում որևէ անատոմիական փոփոխութիւն — ստամոքսի ֆունկցիոնալ հիւանդութիւններ:

1003
10266

1.

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ՕՐԳԱՆԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ստամբուլի սուր բորբոքումն (կասար)

Ստամոքսի սուր բորբոքումը, կամ ինչպէս ժողովուրդն անւանում է՝ «ստամոքսի խանգարումը» առաջ է գալիս առհասարակ սնունդի անկանոնութիւնից: Այդ անկանոնութիւնը կարող է վերաբերուել սնունդի յատկութեանը, նրա քանակութեանը, կամ ընդունելու ձևի մէջ հայլն: Ստամոքսը խանգարւում է, եթէ օր. մենք դործ ենք ածում փշացած՝ ձու, միս, ձուկը, կալբաս, վետչինա, թթուած կաթ կամ գինի, կծուած իւղ հայլն: Այդ փշացած մթերքները՝ մտնելով ստամոքսի մէջ, արտադրում են հոտած նիւթեր, գրգռում են ստամոքսի լորձաթաղանթը և առաջ բերում ստամոքսի սուր բորբոքումն:

Ստամոքսի գրգռումն և ապա բորբոքումն կարող են առաջ բերել բոլոր սուր և գրգռիչ բաները, ինչպէս են՝ անշափ աղի, թթու, կծու ուտելիքները, գինու, արաղի շատ գործածելը, չմանրացրած, լաւ չծամած կերակուրը, խաղ մրգերը, շատ տաք կամ սառը կերակուրն ու խմիչքները հայլն:

Ո՛չ միայն սնունդի յատկութիւնը, այլ նրա քանակութիւնը ևս նշանակութիւն ունի ստամոքսի խանգարումն առաջացնելու մէջ: Անշափ շատ ուտելը, նոյնիսկ լաւ յատկութիւն ունեցող կերակուրներ, կարող է նոյնպէս ստամոքսի բորբոքումն առաջ բերել:

Այդ մենք յաճախ նկատում ենք տօներին, կամ հանդէսներից յետոյ, երբ ստամոքսի խանգարումը կարծես համաճարակի բնաւորութիւն է ստանում: Ծանրաբեռնուած ստամոքսը ուժասպառւում է. նա չի կարողանում մարսել բոլորը, այլ կերակրի մի մասը մնալով ստամոքսում անմարս, սկսում է փտել և լուծուել, որից ստամոքսի լորձաթաղանթը գրգռւում է և առաջ է գալիս սուր բորբոքումն:

Նոյնը մենք նկատում ենք նոյնիսկ շափաւոր ուտելուց յետոյ, եթէ մարդու ստամոքսի գործունէութիւնը թուլանում է: Այդ թուլութիւնը, ինչպէս ասացինք, կարող է լինել բնածին, ժառանգական. բացի դրանից ստամոքսի գործունէութիւնը թուլանում է քնած, հիւանդ ժամանակ հայլն: Վերջապէս ստամոքսի սուր բորբոքումն առաջ է գալիս յաճախ վարակիչ նիւանդութիւններ եղած միջոցին, ինչպէս օր. քուէշի, տիֆի ժամանակ հայլն:

Անատոմիական տեսակէտից ստամոքսի սուր բորբոքումն արտայայտւում է նրանով, որ լոր-

ձաթաղանթը կարմրում և ուռչում է. նա սկսում է արտադրել մեծ քանակութեամբ լորձուկներ. ստամոքսի գեղձերը ենթարկվում են որոշ փոփոխութեան, որի հետևանքը լինում է ստամոքսային հիւթի սովորականից պակաս արտադրութիւնը: Այդ բոլորի շնորհիւ ստամոքսի մարսողութիւնը խանգարւում է: Ամենից առաջ կորչում է մարդու ախորժակը: Շատ անգամ հիւանդը լսել անգամ չի ուզում կերակրի մասին. նրա բերանում համ չկայ և միայն աղի, թթու և առհասարակ սուր բաները կարող են զրգուել նրա ախորժակը:

Լեզուն ծածկւում է սպիտակ կամ դեղնագոյն փառով և ցամաքում է. բերանից վատ հոտ է գալիս: Հիւանդը ստամոքսում զգում է ծանրութիւն, ճնշում և երբեմն ցաւ. նրա սիրտը շարունակ խառնւում է, կերածը քացիւում. նա բխկում է և յաճախ որժկում: Գրգռուած ստամոքսը դուրս է նետում չմարսուած կերակուրը լորձուկների և մաղասի հետ խառնւած: Ստամոքսն առհասարակ կապ է լինում, թէև երբեմն ստամոքսի սուր բորբոքումը տարածւում է և աղիքների վրայ: Այդ դէպքում հիւանդը լուծում է:

Ստամոքսի բորբոքման ծանր դէպքերում խանգարւում է նաև հիւանդի ընդհանուր դրութիւնը: Հիւանդը թուլութիւն, գլխացաւ է զգում. նա կարծես ջարդուած լինի:

Շատ անգամ, մանաւանդ երեխաների հի-

ւանդութեան ժամանակ տաքութիւնը բարձրանում է: Հիւանդութեան ընթացքը չափազանց տարբեր է. թեթև դէպքերում հիւանդութիւնն անցնում է 1—2 օրում, իսկ ծանր դէպքերում կարող է շաբաթներ տևել: Սակայն ինչ և լինի հիւանդութիւնը շատ չնչին բացառութեամբ բարեյաջող ընթացք է ստանում: Հազուադիւս, մահացու դէպքերը պատահում են միմիայն ծեր մարդկանց և ծծկեր երեխաների մէջ: Հիւանդութեան վտանգը կայանում է նրանում, որ մէկ անգամ պատահելով, նա աւելի հեշտութեամբ կրկնւում է, որից յետոյ կարող է առաջ գալ ստամոքսի յարատև բորբոքումն: Ստամոքսի սուր բորբոքումը բժշկւում է մեծ մասամբ պահեցողութիւնով:

Առաջի օրը ոչինչ չպէտք է ուտել. կարելի է խմել քիչ-քիչ՝ սառեցրած թէյ, կաթ, գելթերի ջուր և այլն, կուլ տալ մաքուր սառուցի փոքրիկ կտորներ: Ծանր դէպքերում, մանաւանդ եթէ հիմք կայ ենթադրելու որ ստամոքսում դեռ մնում է չմարսուած կերակուր, կամ երբ որժկումը յաճախ կերպով շարունակւում է, հարկաւոր է մաքրել ստամոքսը: Դրա համար ամենից լաւ միջոցը՝ ստամոքսի լուացումն է: Նոյն նպատակի համար, մանաւանդ երբ ստամոքսի հետ բորբոքւած են լինում նաև աղիքները, բացի ստամոքսի լու-

ւացումից, կարելի է և համապատասխան լուծողական տալ:

Այսպէս թէ այնպէս, ստամոքսը մաքրուելուց յետոյ հիւանդի ախորժակը հետզհետէ բացւում է. բայց նայած դրան սկզբում անհրաժեշտ է չափից դուրս մեծ զգուշութիւն սնունդի կողմից: Առաջի օրերը կարելի է տալ՝ թէյ, կաթ, թերխաշ թարմ ձու, բուլիօն, թեթեւ արգանակներ (սուպեր), սուխարի կամ Ալբերտի շաքարահաց (печенье) և այլն: Իսկ այնուհետև կարելի է թոյլ տալ՝ եփած հաւի միս, ուղեղ, ձուկը, եփած հորթի ոտքեր, լեզու, հորթի միս և վերջապէս 1—2 շաբաթից յետոյ սովորական կերակուրներ: Հիւանդութեան առանձին նշանները, ինչպէս օր—քացիելը, ործկալը, ցաւը, փորկապութիւնը երբեմն պահանջում են սիմպտոմատիկ բժշկութիւն:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ՅԱՐՍՏԵՒ ԲՈՐԲՈՔՈՒՄՆ (ԿԱՍԱՐՐ)

Մինչև վերջին ժամանակներս ստամոքսի համարեա ամեն մի երկարատև հիւանդութիւն ընդունւում էր իբրև ստամոքսի յարատև բորբոքում: «Ի՛նչ ասես որ չեն բժշկել և այժմս էլ դեռ չեն բժշկում իբրև ստամոքսի յարատև բորբոքում, թէև պարզ է, որ այդ դէպքում կարող

է լինել ամեն ինչ, բայց ոչ բորբոքում», ասում է յայտնի մասնագէտ Օգէլը: Չնայած դրան՝ ստամոքսի իսկական յարատև բորբոքումը դարձեալ բաւականին տարածուած հիւանդութիւն է մանաւանդ քաղաքներում:

Ստամոքսի յարատև բորբոքումը, ինչպէս վերև ասացինք, կարող է առաջ գալ սուր բորբոքումից յետոյ, կամ հետզհետէ իբրև ինքնուրոյն հիւանդութիւն:

Ստամոքսի յարատև բորբոքումը, իբրև ինքնուրոյն հիւանդութիւն, ամենից յաճախ առաջ է գալիս վատ և անկանոն սնունդից: Վատ յատկութիւն ունեցող սնունդը, չափից աւելի կամ անժամանակ և արագ ուտելը բնականաբար գրգռում են ստամոքսը և վերջիվերջոյ յարատև բորբոքումն առաջացնում: Բացի դրանից ստամոքսի յարատև բորբոքումն են ստանում այն մարդիկ, որոնք շարունակ ի չարն են գործ դնում սուր խմիչքները, կերակուրները, ծխախոտը, սուրճը և այլն, կամ նրանք, որոնք գործ են ածում շատ տաք կամ սառը կերակուրներ ու խմիչքներ:

Բոլոր վերոյիշեալ դէպքերում ստամոքսի յարատև բորբոքումը զարգանում է ինքնուրոյն: Բայց կան բազմաթիւ դէպքեր, երբ ստամոքսի յարատև բորբոքումը զարգանում է ուրիշ այլ հիւանդութիւնների պատճառով:

Այսպէս օր. ստամոքսի յարատև բորբոքումը

շատ անգամ ուղեկցում է ստամոքսի ուրիշ հիւանդութիւններին (կոոր խոց, քաղցկեղ և այլն): Նա կարող է հետեանք լինել սրտի, թոքերի, լեարդի, երիկամուկների և այլ հիւանդութիւնների: Ստամոքսի յարատե բորբոքումը յաճախ սովորական երևոյթ է նաև՝ արեան պակասութիւն, թոքախտ, սիֆիլիս ունեցող մարդկանց համար:

Բոլոր վերոյիշեալ դէպքերում ստամոքսի երեւոյթները երբեմն այնքան աչքի են ընկնում, որ մոռացւում է և հիմնական հիւանդութիւնը: Ստամոքսի յարատե բորբոքման ժամանակ անատոմիական փոփոխութիւնները վերաբերում են լորձաթաղանթին. վերջինը ուռչում է՝ տեղ-տեղ ստանալով մոխրագոյն կամ մուգ-կարմիր գոյն և ծածկւում լորձոնքով, և կամ ընդհակառակը՝ լորձաթաղանթը մաշւում, բարակւում է, իսկ զեղձերը համարեա բոլորովին ոչնչանում են: Ստամոքսի հիւթի արտադրութիւնը խանգարւում է, իսկ դրա հետ միասին խանգարւում է նաև մարսողութիւնը:

Ընդհանրապէս ստամոքսի յարատե բորբոքման նշանները նոյնն են, ինչ որ սուր բորբոքմանը, միայն փոքր ինչ մեղմ են և արտայայտւում են աստիճանաբար: Ամենից առաջ կորչում կամ փոխւում է հիւանդի ախորժակը. նա քիչ ուտելուց յետոյ արդէն իրան կուշտ է զգում. բացի դրանից շատ անգամ նա առանձին ցանկութիւն է ունենում՝ աղի, թթու, կծու բաներ

ուտելու: Բերանում համ չի լինում կամ դառն է, լեզուն միշտ ծածկւած փառով, բերանից վատ հոտ է գալիս: Ստամոքսում հիւանդը առհասարակ զգում է ծանրութիւն, ճնշում և երբեմն բուժ-ցաւ, մանաւանդ ուտելուց յետոյ: Սաստիկ ծանր և անախորժ նշաններից մէկն է զկռտոցը, որ երբեմն վատ հոտ է ունենում. բացի դրանից երբեմն զկռտալիս ստամոքսից բերանն է վերադառնում միքիչ թթու հեղուկ, որը առաջ է բերում ամբողջ որկորում սաստիկ այրուցի զգացմունք: Նոյնչափ անախորժ է նաև սրտախառնութիւնը, որ երբեմն վերջանում է որժկումով: Որժկալիս դուրս է գալիս չմարսուած սնունդ լորձոնքի հետ խառը: Առանձին ուշադրութեան արժանի է այն հանգամանքը, որ որժը մեծ մասամբ պատահում է հարբեցողների և ծխողների մէջ մանաւանդ առաւօտները: Ստամոքսն առհասարակ կապ է լինում. բայց երբեմն ստամոքսի բորբոքումը աւարածւում է նաև աղիքների վրայ, ուր հետեանքը լինում է ստամոքսի անկանոնութիւն—երբեմն լուծ, երբեմն փորկապութիւն: Այդ բոլոր անկանոնութիւնները ի հարկէ անհետեանք չեն կարող փնտրելու օրգանիզմի ընդհանուր դրութեան վրայ. վաղ թէ ուշ հիւանդը թուլանում, մաշւում, գունատւում է: Յաճախ առաջ է գալիս գլխապտոյտ, գլխացաւ, սրտի բարախում, ջղայնութիւն, հոգեկան անհանգստութիւն

ևայլն: Հիւանդը կորցնում է աշխատելու ընդունակութիւնը, նա տխուր է, դանդաղ և կասկածոտ:

Հիւանդութեան ընթացքը երկարատեւ է լինում. շատ անգամ տևում է մի շարք տարիներ՝ երբեմն քիչ լաւանալով, երբեմն աւելի ևս վատանալով: Յամենայն դէպս ստամոքսի յարատեւորեցումը չափից դուրս յամառ հիւանդութիւն է, որ պահանջում է լուրջ բժշկութիւն և համապատասխան պահեցողութիւն: Այդ դէպքում միայն ստամոքսի բորբոքումը մեծ մասամբ բուժելի է դառնում, եթէ նա հետեանք չէ օրգանիզմի որևէ լուրջ հիւանդութեան:

Եթէ ստամոքսի յարատեւ բորբոքումը հետեանք է որևէ ուրիշ հիւանդութեան, պէտք է աշխատել դեռ այդ հիմնական հիւանդութիւնը բուժել, և առհասարակ ամենից առաջ հարկաւոր է հեռացնել հիւանդութեան պատճառը: Եթէ որ պատճառը հարբեցողութիւնն է, ճաշարանների վատ կերակուրը, փշացած ատամները, ևայլն, բաւական է ձեռք վերցնել խմելուց, առողջարար սնունդ ստանալ, բուժել ատամները, որպէսզի դրանով արդէն զգալի փոփոխութիւն ստացուի: Ընդհանրապէս պէտք է իմանալ, որ պահեցողութիւնը աւելի մեծ նշանակութիւն ունի, քան դեղերը:

Ով որ ստամոքսի յարատեւ բորբոքումն ունի, նրա համար անհրաժեշտ են հետևեալ զիջտետիկ — առողջապահիկ կանոնները պահել:

1. Մաքուր պահել բերանն ու ատամները.

2. Ուտել ծանր և լաւ ծամել.

3. Ուտել չափաւոր, բայց յաճախ (օրը 4—5 անգամ).

4. Սուսափել շատ տաք կամ սառը կերակրից և խմիչքներից.

5. Սուսափել անչափ աղի, թթու, կծու, բաներից.

6. Սուսափել դժուարամարս կերակուրներ և անպէտք մթերքներ գործածելուց, ինչպէս օր. կոշտ, վատ պատրաստած իւղոտ միս, բադի, սագի միս, իւղոտ ձկներ, խոզի միս, մանանեխ, քացախ, իւղոտ պանիր, կծուահամ իւղ, փշացած մթերքներ, չհասած մրգեր, թաժայ հաց, կաղամբ, սոխ ևայլն, ևայլն.

7. Սուսափել անչափ գինի, արաղ, ծխախոտ և քաղցրեղէն գործածելուց:

8. Ուտել որոշեալ ժամանակ և որոշ ընդմիջումներով.

9. Ուտելուց յետոյ զբօսնել և ընդհակառակը՝ խուսափել ծանր ֆիզիքական ու մտաւոր աշխատանքից և քնելուց.

10. Ընթրել առնուազը 2—3 ժամ քնելուց առաջ:

Ինչ վերաբերում է սնունդին, նա պէտք է լինի թեթեւ, դիւրամարս և բաւարար: Այստեղ

շատ անգամ մեզ օգնութեան են գալիս հիւանդի ցուցմունքները:

Հիւանդներից շատերը փորձով արդէն գիտեն թէ ինչն է իրանց օգտաւէտ և ինչը վնասակար: Բացի դրանից պրոֆ. Լէյբէին (Leube) յաջողել է, շնորհիւ գիտական փորձերի, դասաւորել սննդական միջոցները ստորձանական կարգով՝ **նրանց ղիւրամարս լինելու տեսակէտից:**

Ահաւասիկ այդ դասաւորումը.

I

Բուլիոն, կաթ, թարմ և թոյլ խաշած ձու, սուխարի, Albert-ի շաքարահաց (печенье):

II

Խաշած հորթի ուղեղ, եփած ձուտ, աղաւնի, մածուծիկ սուպեր, բրնձի կամ քարասերմի հատիկի (манная крупа) խաշիլ, եփած հորթի ոտքեր:

III

Բիֆշտեքս սուկիից, հում ապուխտ (ветчина), գետնախնձորի պիւրէ, միքիչ սպիտակ քարթու հաց, կաթով սուրճ կամ թէյ փորձի համար:

IV

Տապակած՝ հաւ, աղաւնի, եղջերուի միս, կապաւ, բոստրիւ արիւնոտ, տապակած հորթի միս, ոչ իւղոտ ձկներ (щука, форель, судакъ), մակարոն, միքիչ գինի:

Ի հարկէ Լէյբէյի այդ դասաւորումը միայն համառօտ օրինագիծ (схема) է և բժշկի պարտաւորութիւնն է՝ աչքի առաջ ունենալով ամեն մի հիւանդի առանձնայատկութիւնները, կրճատել կամ լայնացնել այդ դասաւորումը:

Սնունդից յետոյ առանձին նշանակութիւն ունի ստամոքսի լուացումը, մանաւանդ այն **դէպքերում, որտեղ իրօք ստամոքսում գոյանում է բաւական քանակութեամբ լորձուք, կամ երբ ստամոքսում բնականից երկար է մնում չմարսուած կերակուր:** Թեթեւ և միջակ դէպքերում ստամոքսի լուացումը կարճ ժամանակամիջոցում զգալի կերպով թեթեւացնում է հիւանդի տանջանքները, ապա և բոլորովին առողջացնում նրան. ծանր դէպքերում հարկաւոր են երկար լուացումներ, որոնք կարող են միայն կանգնեցնել հիւանդութիւնը:

Պէտք է խոստովանուել սակայն, որ այդպիսի բժշկութիւնը բաւական անախորժ է հիւանդների համար և երբեմն մենք ստիպուած ենք լինում հրաժարուել նրանից:

Նոյն նպատակին ծառայում են և զանազան հանքային ջրերը, թէև նրանց նշանակութիւնը աւելի թոյլ է, քան լուացումներինը:

Որովհետև զանազան հանքային ջրերը տարբեր նշանակութիւն ունին, նրանց գործածութիւնը պէտք է լինի բժշկների որոշմամբ:

Պահեցողութիւնը, առողջապահութիւնը, լուս-
ցութեան ու հանքային ջրերը այն միջոցներն են,
որոնցից մենք կարող ենք սպասել՝ եթէ ոչ հիմ-
նական բժշկութիւն, գոնէ զգալի թեթևութիւն:
Ինչ վերաբերում է դեղերին, նրանց դերն է
գլխաւորապէս բուժել հիւանդութեան առանձին
նշանները, ինչպէս օր. ախորժակի բացակայու-
թիւնը, զկռտոցը, ալրուցը, ործը, ստամոքսի
ցաւը, փորկապութիւնը, լուծը և այլն:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԹՈՒԼՈՒԹԻՒՆ (АТОМІЯ) ԵՒ ԸՆԴ- ԼՈՅՆՈՒՄ

Ստամոքսի թուլութիւն ասելով մենք հաս-
կանում ենք ստամոքսի շարժողական գործու-
նէութեան (մկանների) թուլանալը, երբ նա ան-
ընդունակ է դառնում իւր ժամանակին կերածը
փոխադրել դէպի աղիքները:

Ստամոքսը, ինչպէս մենք գիտենք, կարող
է թոյլ լինել հէնց ծնուած օրից կամ այդ թու-
լութիւնը կարող է յետոյ առաջ գալ զանազան
պատճառներից:

Ամենից յաճախ ստամոքսի թուլութեան
պատճառը չափից աւելի ուտել-խմելն է: Եթէ
մենք ծանրաբեռնում ենք ստամոքսը այնպէս,
որ նա չի կարողանում ժամանակին փո-
խադրել դէպի աղիքները իւր պարունակութիւնը,
նա ձգւում է և թուլանում:

Դրա համար է որ այս հիւանդութիւնը շատ
է պատահում հարբեցողների և բզրիկների մէջ:
Միւս կողմից անբաւարար սնունդը և զանազան
հիւանդութիւնները, ինչպէս օր. սակաւ-արիւնու-
թիւնը, տիֆը, թոքախտը և այլն, թուլացնելով
ամբողջ օրգանիզմը, կարող են թուլացնել և
ստամոքսը: Վերջապէս ստամոքսի զանազան ու-
րիշ հիւանդութիւնները, ինչպէս օր. կատարը,
կլոր խոցը, քաղցկեղը, նոյնպէս կարող են ստա-
մոքսի թուլութիւն առաջ բերել: Հիւանդը, նոյն-
իսկ չափաւոր ուտելուց յետոյ էլ առհասարակ
զգում է ստամոքսում ծանրութիւն և ճնշում.
յաճախ զգացւում է այրուց և սրտախառնու-
թիւն է ունենում, երբեմն էլ ործկում է: Բո-
ւոր այդ երևոյթները հեշտ կը լինի բացատրել,
եթէ աչքի առաջ ունենանք այն, որ ստամոքսը
ժամանակին չէ կարողանում դատարկել իւր
մէջ պարունակածը. վերջինը երկար միջոց
մնալով ստամոքսում առաջ է բերում վերոյի-
շեալ երևոյթները:

Հիւանդութեան ընթացքը երկարատե է:

Բժշկութիւնը մեծ մասամբ հնարաւոր է,
եթէ միայն կարելի լինի հեռացնել հիւանդութեան
հիմնական պատճառները. հակառակ դէպքում հի-
ւանդութիւնը հետզհետէ սկսում է զարգանալ և
առաջ է գալիս ստամոքսի ընդլայնումն:

Ստամոքսի ընդլայնումն ասելով մենք հաս-

կանում ենք ստամոքսի ծաւալի մեծանալը: Ինչպէս յայտնի է, նորմալ ստամոքսի մէջ կարող է տեղաւորուել $1\frac{1}{2}$ —2 լիտր ջուր, այն ինչ լայնացած ստամոքսը երբեմն կարող է տանել մօտ $1\frac{1}{2}$ վեդրօ ջուր:

Հիւանդութեան պատճառները նոյնն են, ինչ որ ստամոքսի թուլութեան համար՝ այն տարբերութեամբ միայն, որ սկզբում այդ պատճառները ստամոքսի թուլութիւն են առաջ բերում և ապա թէ ընդլայնումն: Ամենից յաճախ ստամոքսի ընդլայնումն առաջ է գալիս, երբ նեղուած է լինում ստամոքսի ելքը, ինչպէս այդ պատահում է կլոր խոցի, քաղցկեղի, ստամոքսի կատարրի ժամանակ և այլն: Բացառիկ դէպքերում միայն ստամոքսի ընդլայնումն առաջ է գալիս յանկարծակի. իսկ մեծ մասամբ նա զարգանում է հետզհետէ աննկատելի կերպով: Բնորոշ դէպքերում հիւանդի գանգատները համարեա նոյն են, ինչ որ ստամոքսի թուլութեան ժամանակ: Այստեղ ևս հիւանդն ուտելուց յետոյ ծանրութիւն և անախորժ զգացմունք է ունենում ստամոքսում, այլև զկռտոց, այրուց, ցաւ, սրտախառնութիւն և որ ամենից բնորոշն է՝ անհզին քանակութեամբ վերլուծւած բաներով ործկումն, որոնց մէջ կարելի է գտնել միջանի օր առաջ կերած ուտելիքների փնացորդները: Ործը առհասարակ սկսւում է ուտելուց միջա

նի ժամ անց: Ստամոքսը դատարկուելուց յետոյ հիւանդը 1—2 օր քիչ-քիչ լաւ է զգում իրան, բայց շուտով նորից լցւում է ստամոքսը և դարձեալ սկսւում են նոյն տանջանքները: Այդ բոլոր երեւոյթները ի հարկէ անպատիժ չեն անցնում հիւանդի համար. նա հետզհետէ թուլանում, մաշւում է, հոգեկան դրութիւնը ճնշւում. առաջ է գալիս փորկապութիւն, գլխացաւ և այլն. ի միջի այլոց պակասում է նաև մէզի քանակութիւնը: Պրոֆ. Boas-ի կարծիքով որքան քիչ է մէզը, այնքան սաստիկ է ստամոքսի ընդլայնումն: Հիւանդութեան ընթացքը մեծ մասամբ երկարատե է. կարճ ու անբուժելի է այն դէպքերում, երբ ստամոքսի ընդլայնումը առաջ է գալիս ելքի քաղցկեղի պատճառով:

Եթէ ստամոքսի ընդլայնումն առաջ է եկել ելքի նեղուելու պատճառով, միակ բժշկութիւնը օպերացիան է, բոլոր միւս դէպքերում՝ լինի դա ստամոքսի թուլութիւն թէ ընդլայնումն, առաջին տեղը բռնում են պահեցողութիւնն ու առողջապահութիւնը:

Հիւանդը պէտք է խոսափի շատ ուտել-խըմելուց, մանաւանդ զազով խմիչքներ գործածելուց. նա պէտք է քիչ-քիչ բայց յաճախ ուտէ: Օրուան ընթացքում խմել կարող է ոչ աւելի, քան 6—7 բաժակ, հաշւելով միասին ջուրը, թէյը կաթը, գինին և այլն:

Ինչ վերաբերում է սնունդի յատկութեանը, եթէ միայն ստամոքսի արտադրական ֆունկցիան նորմալ է, նա կարող է բազմազան լինել՝ կաթ, ձու, կարագ, միս, միջին խմորեղէն, բանջարեղէն, մրգեր, կալին:

Չափից դուրս լաւ և անհրաժեշտ միջոց է բժշկութեան համար ստամոքսի լուացումը: Մի քանի լուացումներից յետոյ արդէն հիւանդը ահագին թեթևութիւն է զգում: Զկուտոցը, այրուցը, սրտախառնութիւնը, ործը կային պակասում կամ նոյն իսկ բոլորովին անհետանում են. հիւանդի ախորժակը բացւում է, ընդհանուր դրութիւնը զգալի կերպով լաւանում, փորկապութիւնն անհետանում: Իսկ այդ բոլորը բացատրւում է նրանով, որ ստամոքսն ազատուելով փտման և վերլուծման ենթարկւած կերակրի մնացորդներից, աւելի ընդունակ է դառնում թէ ծծելու և թէ փոխադրելու կերակուրը դէպի աղիքները: Բայց եթէ միայն դրանով չի լաւանում հիւանդի դրութիւնը, այն ժամանակ պէտք է դիմել ուրիշ օժանդակի միջոցների. դրանք են՝ մասսաժը, ելեքտրականութիւնը, ջրաբուժութիւնը կալին: Հիւանդութեան առանձին նշանների դէմ մենք տալիս ենք նաև զանազան դեղեր: Ծանր դէպքերում, երբ բոլոր վերոյիշեալ միջոցները ապարդիւն են անցնում, հիւանդին տանջանքներից ազատելու միակ ելքը — օպերացիան է:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԿԼՈՐ ԽՈՅ

Ստամոքսի կլոր խոցը այնքան էլ հազադիւտ հիւանդութիւն չէ, մանաւանդ եթէ աչքի առաջ ունենանք այն հանգամանքը, որ դէպքերի որոշ մի մասը մեզ համար մութ է մնում: Հիւանդութիւնը այդ անունն ստացել է այն պատճառով, որ խոցը մեծ մասամբ՝ ճիշտ որ կլոր ձև է ունենում: Ամենից յաճախ կլոր խոցը պատահում է ստամոքսի ելքի մօտ, մանաւանդ ետևի մասում: Հիւանդութեան պատճառը դեռևս հիմնովին որոշւած չէ. հաւանական է, որ կլոր խոցը առաջ է գալիս ստամոքսի լորձաթաղանթի մասնակի ինքնամարսողութիւնից:

Ամենից յաճախ այդ հիւանդութիւնը պատահում է կանանց մէջ, այն էլ երիտասարդ հասակում: Արեան պակասութիւն ունեցող կամ թոյլ մարդիկ աւելի տրամադիր են այդ հիւանդութեանը, քան ուրիշները: Ուշադրութեան արժանի է այն հանգամանքը, որ հարբեցողներն ու խոհարարները, որոնց ստամոքսը շարունակ գրգռւում է ալկոհոլով և տաք կերակուրների համը փորձելով, աւելի շատ են հիւանդանում:

Անատոմիական փոփոխութիւնները կայանում են նրանում, որ ստամոքսի այս կամ այն մասում առաջ է գալիս խոց: Սկզբում խոցի ազդեցութեանը ենթարկւում է միայն լորձաթա-

ղանթը, ապա մկանների շերտը, երբեմն էլ նաև շիճուկային (серозный) շերտը: Կենդանութեան ժամանակ հիւանդութիւնը երբեմն ոչնչով չի արտայայտուում և միայն անդամահատելիս մենք տեսնում ենք կլոր խոցի հետքերը: Իսկ մեծ մասամբ նա բնորոշ նշաններ է ունենում, որոնց շնորհիւ մենք կարողանում ենք ճիշտ դիագնոզ դնել: Հիւանդութեան ամենագլխաւոր և մշտական նշաններից մէկն է ստամոքսի ցաւը (подложечная боль): Այդ ցաւը առհասարակ սկսւում է 1—2 ժամ ուտելուց յետոյ և շատ սուր բնաւորութիւն է ունենում. կարծես ինչ որ կլորում, ծակում, այրում են ներսը: Մաստիկ ցաւից հիւանդը այս ու այն կողմն է ընկնում, փոխում է դիրքը, աշխատելով թեթեւացնել իւր տանջանքը: Հետաքրքիր է որ երբեմն այդ նրան յաջողւում է և ցաւն ընդհատուում կամ պակասում է. երևի այդ կախուած է խոցի դիրքից:

Ցաւից յետոյ երկրորդ տեղը բռնում է ործկումը. ործկումն առհասարակ պատահում է սաստիկ ցաւերից յետոյ. ինքնըստինքեան այդ ործկումը այնքան էլ բնորոշ չէր լինի կլոր խոցի համար, եթէ արիւն գալը չլինէր:

Շատ դէպքերում փսխածի հետ դուրս է գալիս բաւականին քանակութեամբ արիւն: Այդ արիւնախառն ործկումը անպայման հիւանդութեան ամենագլխաւոր նշաններից մէկն է կազ-

մում: Միջանի դէպքերում արիւնը փոխանակ փսխածի հետ դուրս գալու, անցնում է դէպի աղիքները: Դրա շնորհիւ մարդու կղկղանքներկւում է սև գոյնով և կպրի նմանութիւն ստանում: Աղջրային թթուութի արտադրումը մեծ մասամբ աւելացած է լինում: Բնորոշ ցաւը և արիւնախառն ործկումը—ահա այն երկու նշանները, որոնց շնորհիւ մենք մեծ մասամբ կարողանում ենք որոշել հիւանդութիւնը: Մնացած նշանները, որոնք են զկռտոցը, այրուցը, փորկապութիւնը ևայլն, միայն երկրորդական նշանաւորութիւն ունին:

Հիւանդութեան ընթացքն առհասարակ երկարատև է. հիւանդութիւնը կարող է տևել տասնեակ տարիներ. խոցը կարող է լաւանալ, բայց նրա տեղը կարող են երևան գալ՝ մէկը միւսի ետևից նոր խոցեր:

Ինչպէս տեսնում, ենք ստամոքսի կլոր խոցը լուրջ հիւանդութիւն է. թէև մեծ մասամբ նա յաջող ընթացք է ստանում, բայց և այնպէս լինում են բաւականաչափ դէպքեր, երբ նա վերջանում է յանկարծակի մահով: Մի շարք ուրիշ դէպքերում այդ հիւանդութիւնը զանազան բարդութիւններ է առաջ բերում, ինչպէս, օրինակ՝ ապիներ ստամոքսում, արեան պակասութիւն ևայլն:

Ստամոքսի կլոր խոցը պահանջում է չափից

դուրս գգոյշ բժշկութիւն. նայելով թէ որ շրջանումն է գտնուում հիւանդութիւնը, դրա համեմատ էլ լինելու է նաև բժշկութիւնը: Եթէ, օր. հիւանդութիւնը սուր շրջանումն է, մանաւանդ երբ հիւանդը արիւնախառն ործ է ունեցել, ամենից լաւը հանգստութիւնն ու դիէտան է: Հիւանդը պէտք է որչափ կարելի է, անշարժ պառկի անկողնում: Առաջի 2—3 օրը անուշադր պէտք է տալ կլիստիրների միջոցով, որպէսզի ստամոքսը չենթարկւի որևէ գրգռման: Այդ շրջանում աւելի լաւ է խուսափել ոչ միայն ուտել խմելուց, այլև ներքին դեղեր գործածելուց: Սաստիկ ծարաւութեան ժամանակ կարելի է մաքուր սառուց ծծել:

2—3 օրից յետոյ կարելի է հիւանդին քիչ-քիչ սառը կաթ տալ, իսկ յետոյ, երբ նրա դրութիւնը փոքր քիչ լաւանայ, նաև բուլիօն, մածուծիկ սուպեր, Nestle-ի ալիւր, սանատօզէն, ձու կայլն:

1—2 շաբաթից յետոյ կարելի է դրանց վրայ աւելացնել պաքսիմաթ (сухари), շաքարահաց, բուլկի, եփած հորթի ուղեղ, ոչ-իւղալի ձկներ, ձուտի միս կայլն, ապա թէ Գրանցից յետոյ անցնել ուրիշ թեթև կերակուրներին:

Երկար ժամանակ, երբեմն նոյնիսկ ընդմիշտ, հիւանդները պէտք է խուսափեն հում միրգ և բանջարեղէն գործածելուց, անչափ՝ թթու, կծու,

աղի կերակուրներից ու խմիչքներից, իւղալի կերակուրներից, շատ տաք կամ սառը խմիչքներից կայլն: Մեծ մասամբ այդ միջոցներն արդէն բաւական են, որպէսզի խոցը ինքն իրան լաւանայ:

Բայց երբեմն էլ զանազան հանգամանքներից դրդւած մենք ստիպուած ենք լինում ստամոքսի կլոր խոցը բժշկել նաև դեղերով:

Բացի դրանից մենք դեղեր նշանակում ենք հիւանդութեան զանազան նշանների դէմ: Անչափ յամառ դէպքերում առաջարկւած է օպերատիւ բժշկութիւն:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ՔԱՂՅԿԵՂ (РАКЪ)

Քաղցկեղ ասելով մենք հասկանում ենք այնպիսի ուռուցյներ, որոնք զարգանում են մարմնի զանազան մասերում, շուտ աճում և մաշում հիւանդին: Բացի դրանից, երևալով մարմնի որևէ մասում, նրանք անցնում են հարևան մասերին: Թէ ինչպէս և ինչից են առաջանում այդ ուռուցյները, դեռևս հաստատ յայտնի չէ: Յայտնի է միայն, որ այդ հիւանդութիւնը չնչին բացառութեամբ, երևում է 40—60 տ. հասակում:

Ամենից յաճախ քաղցկեղը զարգանում է ստամոքսում. բոլոր այս տեսակ հիւանդութիւն-

ների 40⁰/₀ մօտաւորապէս ընկնում է ստամոքսի վրայ: Ստամոքսի քաղցկեղը մեծ մասամբ սկըսւում է ծածուկ կերպով: Հիւանդութեան նշանները առաջ են գալիս որոշ ժամանակից յետոյ միայն և սկզբում յիշեցնում են մեզ ստամոքսի յարատե բորբոքումն:

Ուտելուց յետոյ հիւանդը ստամոքսում ինչ որ անախորժ գզացմունք և ծանրութիւն է ունենում: Ախորժակը տարօրինակ է, նա յաճախ զկուտում է. նրա սիրտը երբեմն խառնում է, լեզուն ծածկւում է փառով:

Հետևաբար հիւանդութեան սաստկանալու հետ սաստկանում են նաև հիւանդի գանգատները: Նրա ախորժակը բոլորովին կորչում է. կերակուրները, մանաւանդ միսը, զգուանք են պատճառում: Հիւանդը ստամոքսում յաճախ ցաւ է զգում, որ կապ չունի ուտելու հետ: Սրտախառնութիւնը մեծ մասամբ վերջանում է ործով: Փսխածը առհասարակ բաղկացած է լինում լորձոնքից և կերակուրների մնացորդներից. բայց երբեմն դրանց խառնւում է նաև արիւն և նա ստանում է բնորոշ գոյն: Արիւնը դուրս է գալիս խոցոտուած ուռոյցից և, ենթարկւելով ստամոքսի թթու հիւթի ազդեցութեանը, սև սուրճի գոյն է ստանում. դրա շնորհիւ փսխածը ևս նոյն մութ գոյնն է ունենում:

Բայց ամենից բնորոշը՝ ստամոքսի քաղցկե-

ղի համար հիւանդի ընդհանուր պատկերն է. — հիւանդը սաստիկ մաշւում, գունատւում է, նրա մորթին ստանում է մի տեսակ տարօրինակ՝ կարծես հողի գոյն:

Օրէտալի նշաններից առաջի տեղը բռնում է ուռոյցը, որը մենք յաճախ շօշափում ենք, թէ և ոչ հիւանդութեան սկզբին: Բացի այն երևոյթներից, որոնք լինում են ստամոքսի կողմից, կարող են առաջ գալ նորերը, եթէ ուռոյցը, ինչպէս յաճախ պատահում է, անցնում է մարմնի հարեան մասերի վրայ: Այդ պատճառով երբեմն առաջ է գալիս դեղնութիւն, ջրգողութիւն, գեղձերի ուռոյց կայլն:

Ստամոքսը առհասարակ կապ է լինում երբեմն միայն կարող է և լուծ լինել: Հիւանդութիւնը մեծ մասամբ տևում է մօտաւորապէս 1—2 տարի. օր օրի վրայ հիւանդը մաշւում, ուժասպառ է լինում և մահանում: Հիւանդին բրժկել մենք դժբաղդաբար դեռ ևս անկարող ենք:

Ամենայաջող դէպքում, կուուելով հիւանդութեան զանազան նշանների դէմ և թեթեւացնելով հիւանդի տանջանքները, մենք գուցէ միքանի ամսով երկարացնենք նրա կեանքը. քիչ աւելի յոյս տալիս է օպերացիան, մանաւանդ երբ նա կատարւում է հիւանդութեան սկզբին:

Այդ դէպքում երբեմն յաջողւում է երկարացնել հիւանդի կեանքը միքանի տարով, թէև

վերջիվերջոյ հիւանդութիւնը կրկնւում է և տանում դէպի մահ:

Այսպէս թէ այնպէս՝ հիւանդին հարկաւոր է նպատակայարմար սնունդ տալ:

Այդպիսի հիւանդների համար ամենից փափաքելի իւրաքանչիւր բաներ ուտելն է:

Կարելի է ուտել՝—բուլիօն, մածուծիկ սուպեր, եփած ճուղ, աղաւնի, հորթի ոտքեր, ուղեղ, բիֆշտէքս, կաթ, մածուն, կեֆիր, պաքսիմաթ, շաքարահաց, պիւրէ գետնախնձորից, սպանաղ, ծնեբեկ, հասած մրգեր, կամ կօմպօտ, քիչ բայց լաւ գինի կամ կոնեակ և այլն:

Երբեմն, երբ հիւանդի ստամոքսը ոչ մի բան չի ընդունում, մենք դիմում ենք սննդաբար կլիստիրների, այսինքն՝ սնունդ ենք տալիս հիւանդին աղիքից:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԶՂԱՅԻՆ ԿԱՄ ՖՈՒՆԿՅՈՆԱԼ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ (неврозы)

Ստամոքսի ջղային հիւանդութիւնները, իբրև ինքնուրոյն հիւանդութիւններ, պատահում են շատ քիչ դէպքերում միայն: Առհասարակ նրանք առաջ են գալիս կողմնակի միջոցով զանազան ուրիշ հիւանդութիւնների ժամանակ: Այդ դէպքերում իսկապէս գոյութիւն ունին ստամոքսի կողմից զանազան նշաններ, իսկ հիւանդութիւնը բոլորովին ուրիշ է: Սակայն ստամոքսի գործունէութիւնը երբեմն այնչափ խանգարւում և այնչափ բնորոշ է լինում, որ իսկական հիւանդութիւնը նսեմանում է հիւանդութեան ընդհանուր պատկերի մէջ: Հիւանդի ու բժշկի ուշադրութիւնը գլխաւորապէս դառնում է ստամոքսի վրայ: Այդ տեսակէտից ստամոքսի ջղային հիւանդութիւնները արժանի են առանձին ուշադրութեան:

Մենք կը նկարագրենք ստամոքսի ջղային հիւանդութիւններից մի քանիսը միայն, որոնք աւելի յաճախ են պատահում:

ՋՂԱՅԻՆ ԶԿՈՏՈՅ

Զկռտոցը առհասարակ որոշ չափով բնական երևոյթ է և յաճախ պատահում է բոլորովին առողջ մարդկանց մէջ ևս: Դա այն օդն է, որ մենք կուլ ենք տալիս ամենից շատ ուտելիքների և խմիչքների հետ: Զկռտոցը ախտաբանական է դառնում, երբ նա երևում է պարբերաբար, բոլորովին անկախ ուտելուց և ուղեկցւում է բարձր ձայներով: Եթէ մենք յիշենք՝ որպիսի սերտ կապ կայ ստամոքսի և ամբողջ շղային համակարգութեան մէջ, այն ժամանակ հասկանալի կը լինի թէ ինչո՞ւ ստամոքսի զանազան նեւրոզները պատահում են գլխաւորապէս շղային հիւանդների մէջ: Զղային զկռտոցը ևս ամենից յաճախ պատահում է հիստերիկների և նեւրասթենիկների մէջ:

Հիւանդութիւնն առաջ է գալիս առհասարակ հոգեկան յուզմունքից յետոյ, ինչպէս, օր. ահը, սարսափը, վիշտը, ուրախութիւնը, կորուստը և այլն:

Հիւանդութիւնը բնորոշւում է նրանով, որ պարբերաբար սկսւում է անընդհատ զկռտոցը օդով, որ մեծ ոյժով դուրս է նետւում ստամոքսից:

Զկռտոցն առհասարակ սկսւում է ուտելուց անկախ, մեծ մասամբ երեկոները և երբեմն

տևում է ամբողջ գիշերը՝ հիւանդին զրկելով քնից: Այդպիսի հիւանդները թէ՛ իրանք են տանջւում և թէ՛ շրջապատողներին ձանձրացնում:

Զկռտոցից առաջ հիւանդները ցաւ ու ծանրութիւն են զգում ստամոքսում: Ախորժակը կապւում է, գլուխը ծանր է լինում կայլն:

Բոլորը քայք երևոյթները անհետանում են, հէնց որ վերջանում է զկռտոցը:

Թէև շղային զկռտոցը ծանր հիւանդութիւն չէ, բայց և այնպէս նրա հիմնովին բժշկութիւնը կասկածելի է: Յաճախ հիւանդութիւնը ինքն իրան անհետանում է, որպէսզի որոշ ժամանակից յետոյ նորից երևայ:

Բոլոր առաջարկուած միջոցներից առաջին տեղը բռնում են ներշնչումը և հիմնական հիւանդութիւնների — հիստերիայի և նեւրասթենիայի բժշկութիւնը:

ՋՂԱՅԻՆ ՈՐԾԿՈՒՄՆ

Զղային ործի պատճառները շատ բազմատեսակ են: Այդ հիւանդութիւնը մեծ մասամբ առաջ է գալիս իբրև ցոլացումն զանազան հիւանդութիւնների ժամանակ, ինչպէս, օր. որովայնի, երիկամունքների, աղիքների կայլն: Բացի դրանից նա առաջ է գալիս ուղեղի հիւան-

դուլթիւնների, դաշտանի, յղուլթեան և զանազան ջղային հիւանդուլթիւնների ժամանակ: Բոլոր այդ դէպքերում ստամոքսը ինքն ըստ ինքեան կարող է բոլորովին առողջ լինել: Ջղային ործը կարող է երևալ թէ ուտելուց յետոյ և թէ ուտելուց առաջ. իսկ միքանի դէպքերում նա երևում է բացառապէս առաւօտները քաղցած ժամանակ:

Եթէ ջղային ործի համար կայ որևէ բնորոշ նշան, այդ այն է, որ շատ անգամ ործը առանց սրտախառնութեան է լինում: Հիւանդի լեզուն մաքուր է, ախորժակը լաւ, ստամոքսում առհասարակ ոչ մի ցաւ չի զգում: Հիւանդութիւնն սկսւում է յանկարծ, առանց որևէ նկատելի պատճառի. ոչ պահեցողութիւնը, ոչ նոյնիսկ ոչինչ չուտելը չեն ազատում հիւանդին ործից: Այդպէս ործը տանջում է հիւանդին միքանի ժամանակ և յանկարծ ընդհատւում է, որպէսզի յետոյ նորից երևայ:

Մի շարք ուրիշ դէպքերում ջղային ործը սկսւում է մտաւոր յոգնածութիւնից յետոյ և գլխաւորապէս պատահում է աշակերտների մէջ: Հիւանդութիւնն սկսւում է յանկարծ. հիւանդը գոնատւում, գլխի, ստամոքսի ցաւ է ըզգում, ապա սիրտը խառնում և նա ործկում է:

Ջղային ործկումն մէկ անգամ սկսւելով՝ կարող է օրեր, ամիսներ, նոյնիսկ տարիներ

տևել, երևան գալով ամեն օր, նոյնիսկ օրը միքանի անգամ: Երբեմն նա բոլորովին աննկատելի կերպով անհետանում է քիչ թէ շատ երկար ժամանակով, բայց յետոյ նորից երևում:

Բժշկութիւնը կախած է նրանից, թէ հնարաւոր է արդեօք գտնել և հեռացնել հիմնական պատճառը: Եթէ այդ հնարաւոր է լինում, բժշկութիւնը ևս դառնում է հնարաւոր և հեշտ: Բարեբաղդաբար այդ հիւանդութիւնը մեծ մասամբ անցնում է ինքնիրան:

Մեր ձեռք առած բաղմամբիւ միջոցները թեթեւացնում են միայն հիւանդի տանջանքները:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԶՂԱՅԻՆ ՑԱԻ

Ստամոքսի զանազան հիւանդութիւնները նկարագրելիս մենք տեսանք, որ համարեա միշտ էլ տեղի է ունենում ստամոքսի ցաւ: Այդ կախուած է այն փոփոխութիւններից, որոնք գոյանում են ստամոքսում:

Այլ բան է ստամոքսի ջղային ցաւը, որի ժամանակ կարող է ոչ մի փոփոխութիւն չլինել ստամոքսի կողմից: Այդ ցաւը՝ բացառապէս ջղային բնաւորութիւն ունեցող ցաւ է, ինչպէս, օր. «միգրէն» անուն կրող գլխացաւը: Հիւան-

դուրբեան պատճառները մեծ մասամբ անյայտ են: Յայտնի է միայն, որ այդ հիւանդութիւնը ամենից յաճախ պատահում է արեան պակասութիւն և թոյլ կազմուածք ունեցողներին մէջ: Բացի դրանից ստամոքսի ջղային ցաւը շատ անգամ պատահում է լեարդի, երիկամուկներին, միզապարկի, կանանց, զանազան ջղային հիւանդութիւններին, ջերմի ժամանակ ևայլն: Հիւանդութիւնն առհասարակ սկսւում է յանկարծ՝ ստամոքսի սաստիկ ցաւով: Հետաքրքիր է որ ստամոքսի թեթեւ շոշափումից անգամ սաստկանում է ցաւը և ընդհակառակը՝ պինդ սեղմելուց թեթեւանում:

Ջղային ցաւը տարբեր է լինում. երբեմն տևում է միայն միքանի րոպէ, երբեմն միքանի ժամից յետոյ հազիւ է անցնում. բայց ընդհատւելով նորից երևում է միքանի ժամանակից յետոյ և միայն ծանր դէպքերում է երևում ամեն օր, նոյնիսկ օրը միքանի անգամ կրկնւում: Եթէ ստամոքսի ջղային ցաւը որևէ լուրջ հիւանդութեան հետևանք չէ, նա կարող է բոլորովին անցնել իսկ ծանր դէպքերում, երբ հիւանդութիւնը ամեն օր է պատահում և երկար ժամանակ տևում, սաստիկ խանգարւում է հիւանդի առողջութիւնը: Ինչ վերաբերում է բժշկութեանը, այստեղ ևս մենք ամենից առաջ աշխատում ենք հեռացնել հիւանդութեան պատ-

ճառը: Բայց եթէ դա մեզ չի յաջողւում կամ եթէ պատճառը մեզ անյայտ է մնում, այն ժամանակ մենք գործադրում ենք ստամոքսի տաք լուացումներ, ելեքտրականութիւն, մասսաժ, ջրաբուժութիւն ևայլն:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՆԵՎՐՈԶՆԵՐ

Մենք արդէն գիտենք, որ ստամոքսում կան գեղձեր, որոնք արտադրում են ստամոքսի հիւթը: Դիտողութիւնները ցոյց են տուել, որ մեր նեարդերի և գեղձերի գործունէութեան մէջ որոշ կապ կայ: Այսպէս օր. ապացուցւած է, որ եթէ շանը միս են ցոյց տալիս, նրա ստամոքսի գեղձերն սկսում են արդէն հիւթ արտադրել:

Ընդհակառակը՝ սարսափը կամ զզուանքը կարող են դանդաղացնել ստամոքսի հիւթի արտադրումը: Երբ այս կամ այն պատճառով խանգարւում է վերոյիշեալ կապը, խանգարւում է նաև գեղձերի արտադրումը. մէկ կողմից ստամոքսում արտադրւում է սովորականից աւելի աղջրային թթուութւն (соляная кислота), միևս կողմից թթուութիւն արտադրւումը կարող է սովորականից շատ քիչ լինել: Աղջրային թթուութիւն սովորականից աւելի արտադրւումը, որ Hyperaciditas անունն է կրում, պատահում է կոոր խո-

ցի, հիստերիայի, ջղերի թուլութեան (неврастения), մելանխոլիայի ժամանակ հայրն: Բացի դրանից այդ հիւանդութիւնը, իբրեւ ընթերցողութեան, նկատուում է լեարդի, երիկամունքների և այլ հիւանդութեան ժամանակ:

Հիւանդն առհասարակ սաստիկ ցաւ է զգում ստամոքսում, այրուց և թթու զկռտոց է ունենում: Յաճախ ցաւի ժամանակ հիւանդը որձկում է. թէև ակորթակը լաւ է լինում, շատ անգամ նոյնիսկ սաստկացած, բայց ստամոքսը մեծ մասամբ կապ է լինում: Հիւանդութեան ընթացքը երկարատեւ է. բժշկութիւնը կախած է հիմնական հիւանդութիւնից:

Առաջին տեղը բժշկութեան ժամանակ բռնում է պահեցողութիւնը: Նպատակաւորմար է տալ հիւանդին՝ կաթ, ձու, միս, սուպեր, կարագ, թարմ խաշած ձկներ, ծաղկաւոր կաղամբ, սպանաղ, սպիտակ քարթու հաց, թէյ, կակաօ հայրն:

Ընդհակառակը պէտք է արգելել՝ ալկոհոլային խմիչքներ և թէ վատ իւղով պատրաստած կերակուրներ, ձէթ, խմորեղէն կերակուրներ, գետնախնձոր, թթու կերակուրներ, սուր սոսուներ, սալաթ, շաքարահաց և այլն ուտելը: Ինչ վերաբերում է դեղերով բժշկելուն, պէտք է ասել, որ այն ևս մեծ դեր է խաղում: Դեղերով մենք ոչ միայն հանգստացնում ենք շատ անգամ հիւանդի երբեմն անտանելի տանջանքները, այլև յաճախ

ամրացնում և հանգստացնում ենք հիւանդի ջղերը, միևնոյն ժամանակ մեղմացնում նաև հիւանդութիւնը: Բացի դրանից օգտաւէտ են նաև ստամոքսի լուացումները և հանքային ջրերի գործածութիւնը, որոնց մէջ առաջին տեղը բռնում է կարլսբադի ջուրը:

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ՋՂԱՅԻՆ ԽԱՆԳԱՐՈՒՄԸ

Այդ հիւանդութիւնը շատ նման է ստամոքսի յարատեւ բորբոքմանը. տարբերութիւնը կայանում է նրանում, որ առաջին դէպքում չի լինում ոչ անատոմիական, ոչ էլ օբիեկտիւ ֆունկցիօնալ խանգարումներ ստամոքսի կողմից: Հիւանդութեան նշանները թէև առհասարակ սկսւում են ուտելուց յետոյ, բայց սնունդի յատկութեան կամ նրա քանակութեան հետ ոչ մի կապ չունին: Այստեղ աւելի շատ դեր են խաղում դանազան հոգեկան յուզմունքները:

Ուտելուց յետոյ հիւանդը զկռտում է. միայն այդ զկռտոցը ոչ վատ հոտ և ոչ էլ վատ համ է ունենում: Յաճախ հիւանդը ճնշում ու ծանրութիւն է զգում ստամոքսում. սակայն իսկական սուր ցաւեր շատ քիչ է պատահում: Լեզուն շատ անգամ փառապատ է լինում, բե-

լանից վատ հոտ է գալիս, ասորոժակը չափազանց տարօրինակ է. հիւանդը երբեմն բոլորովին չի ուզում ուտել, երբեմն էլ, ասես թէ, գայլի ասորոժակ է ունենում: Բացի զկռտոցից հիւանդը շատ անգամ այրուց, սրտախառնութիւն է ունենում, իսկ ստամոքսը մեծ մասամբ կապ է լինում: Այդ բոլորին աւելանում են նաև գլխացաւ, գլխապտոյտ, ընդհանուր թուլութիւն:

Շնչառութիւնը դժուարանում է, սիրտը բաբախում. հիւանդի քունը անհանգիստ է, տրամադրութիւնը վատ: Հիւանդութեան համար չափազանց բնորոշ է այն, որ այդ բոլոր դանդախները համարեա անհետանում են, երբ հիւանդի ուշադրութիւնը մի այլ բանի վրայ է դարձած լինում, օր. երբ նա գտնւում է ուրախ շրջանում: Այդ դէպքում նա կարծես բոլորովին մոռանում է հիւանդութիւնը. ընդհակառակը՝ երբ հիւանդի տրամադրութիւնը վատ է, կամ երբ նա ենթարկւում է այս կամ այն հոգեկան յուզմունքի ազդեցութեան, նրա հիւանդութիւնը իւր բոլոր ոյժով երևան է գալիս: Բացի դրանից ստամոքսի ջղային բորբոքման համար բնորոշ է և այն, որ ստամոքսի կողմից մենք չենք գտնում ոչ մի խանգարում: Ստամոքսի թէ՛ արտադրական և թէ՛ շարժողական գործունէութիւնը մընում է նորմալ:

Հիւանդութիւնը մեծ մասամբ թաքուն կեր-

պով է սկսւում. բացի ընդհանուր ջղայնութիւնից, հիստերիայից, հիւանդութեան պատճառ կարող են լինել ջերմը, սակաւարիւնութիւնը, երիկամունքների, թոքերի, սեռական գործարանների և այլ հիւանդութիւնները: Շատ ծխելն ու խմելը նոյնպէս կարող են այդ հիւանդութիւնն առաջացնել: Հիւանդութեան ընթացքը յարատև է. բժշկութիւնը հնարաւոր է այն դէպքերում միայն, երբ կարելի է լինում գտնել և հեռացնել հիմնական պատճառը: Սակայն մեծ մասամբ մենք գործ ունինք այնպիսի անձանց հետ, որոնք բացի ստամոքսի խանգարումներից, ունին նաև ընդհանուր ջղայնութիւն, ահա ինչո՞ւ միաժամանակ կարիք է լինում բժշկել և ջղերը: Դրա համար կարիք է լինում բժշկել և ջղերը: Դրա համար բացի դեղերից օգտակէտ է օդափոխութիւնը, հանգստութիւնը սովորական պարապմունքներից, ջրաբուժութիւնը, ելեքտրականութիւնը և այլն: Ինչ վերաբերւում է սնունդին — բացի զըգուիչ ուտելիքներից ու խմիչքներից — հիւանդին ամեն ինչ կարելի է տալ: Մեր միակ նպատակը պէտք է լինի՝ որչափ կարելի է, շատ կերակրել հիւանդին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ Կ. Ս. ՆԱԽՍԶՅՈՒՇԱՅՈՒՅԻԶ
ՄԻԶՈՅՆԵՐ

Ինչպէս տեսանք, ստամոքսի հիւանդութիւնները մեծ մասամբ առաջ են գալիս այնպիսի վը-

նասակար ազդեցութիւնները, որոնցից հեշտ կը լինէր խուսափել, եթէ միայն արգելք չհանդիսանային երկու նշանաւոր ֆակտորներ—աղքատութիւնը և տգիտութիւնը: Այդ փնասակար ազդեցութիւնները, ինչպէս յայտնի է, գլխաւորապէս վերաբերում են սնունդի որակութեանն ու քանակութեանը:

1. Սնունդի քանակութիւնը ոչ միայն նշանակութիւն ունի ստամոքսի նորմալ գործունէութեան, այլև ամբողջ կազմուածքի համար: Չափից դուրս շատ ուտելը ծանրացնում, լայնացնում է ստամոքսը, հետևապէս նաև աղիքները և փտուսն է առաջացնում: Չափից դուրս քիչ ուտելը՝ ընդհակառակը, փնասում է ոչ միայն կազմուածքի ընդհանուր սնունդին, այլև շնորհիւ նրանց՝ ստամոքսն ու աղիքները անգործունէութեան են դատապարտում: Սնունդի քանակութեան հետ սերտ կապ ունի այն հարցը, թէ մարդ օրուայ ընթացքում քանի անգամ պէտք է ուտի: Օրուայ մէջ մէկ անգամ ուտելը աննպատակալարմար է, որովհետև այդ կերպով մենք շատ կը ծանրաբեռնէինք ստամոքսը: Յաճախ ուտելը ևս աննպատակալարմար է, որովհետև այդ դէպքում ստամոքսը պէտք է անընդհատ աշխատի: Ահա այստեղ մեզ օգնութեան է հասնում ակորթակը. նա մեզ ցոյց է տալիս, թէ նոր սը-

նունդ հարկաւոր է ընդունել այն ժամանակ միայն, երբ ստամոքսը զատարկուած է լինում:

Կեանքը ցոյց է տուել, որ առողջ մարդու համար օրուայ ընթացքում հարկաւոր է ուտել 3—4 անգամ:

2. Ուտելիքը պէտք է բոլորովին թարմ և լաւ լինի. փտման կամ ֆալսիֆիկացիայի ենթարկուած մթերքներից փնասում է ստամոքսը: Այդ տեսակէտից մեզ օգնութեան են հասնում հասարակական սանիտարական միջոցները, որոնց շնորհիւ մենք յաճախ ազատուում ենք զանազան մթերքների պատճառած փնասից:

3. Ստամոքսը չալիտի ենթարկուի մեքենայական, քիմիական և ջերմազդեցիկ դրդուումների: Այսինքն կերակուրը չպէտք է անչափ կոշտ, սուր յատկութիւն ունենայ, շատ տաք կամ շատ սառը լինի:

4. Ուտելիս չպէտք է շտապել, այլ հարկաւոր է հանդարտ ուտել և մանտաւնդ բերանի պատառը լաւ ծամել:

5. Միշտ ուշադիր լինել՝ ատամներն ու բերանը մաքուր պահելու:

6. Ուտելուց յետոյ ընդհանրապէս օգտաւէտ է թեթիկ շարժումներ անելը, ման գալը:

7. Ընթրիք պէտք է ուտել՝ առնուազը 2—3 ժամ քնելուց առաջ:

8. Պէտք է խուսափել չափից աւելի գինի, ծխախոտ և քաղցրաւենիք գործածելուց:

Ահա մօտաւորապէս այն կանոնները, որոնց հեշտ կը լինէր հետևել և այդպիսով շատ դէպքերում ստամոքսի հիւանդութիւններէից ազատ մնալ, եթէ չլինէին վերոյիշեալ 2 ֆակտորները — աղքատութիւնն ու տգիտութիւնը: Այդ է պատճառը, որ ստամոքսի հիւանդութիւնները մեծ մասամբ պատահում են աղքատների և տգէտների մէջ:

Ձրաւորութեան պատճառով մարդիկ հնարաւորութիւն չեն ունենում բաւարարութիւն տալ իրանց սնունդին՝ ոչ քանակի, ոչ էլ յատկութեան տեսակէտից. նրանց կերած մթերքները յաճախ փչացած են լինում կամ ֆալսիֆիկացիայի ենթարկուած — կեղծուած: Միւս կողմից ունևոր բայց տգէտ մարդիկ յաճախ լքցնում են իրանց ստամոքսը՝ թէ աւելորդ և թէ գրգռիչ կերակուրներով ու խմիչքներով, որոնք նոյնպէս առաջացնում են ստամոքսի հիւանդութիւններ:

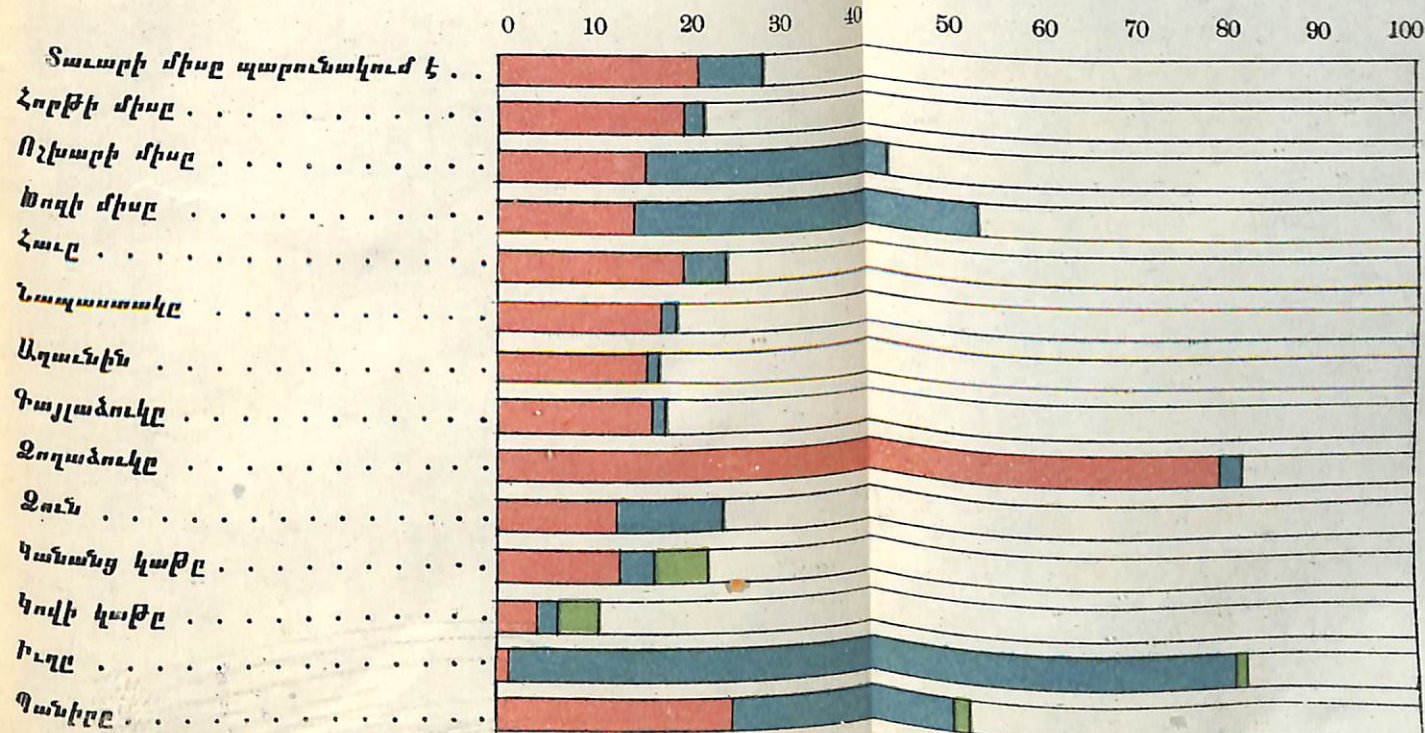

Յ Ա Ն Կ Ի.

Կենդանական թագաւորութեան պատկանող գլխաւոր սննդական միջոցների % կազմը:

Գոյների նշանակութիւնը

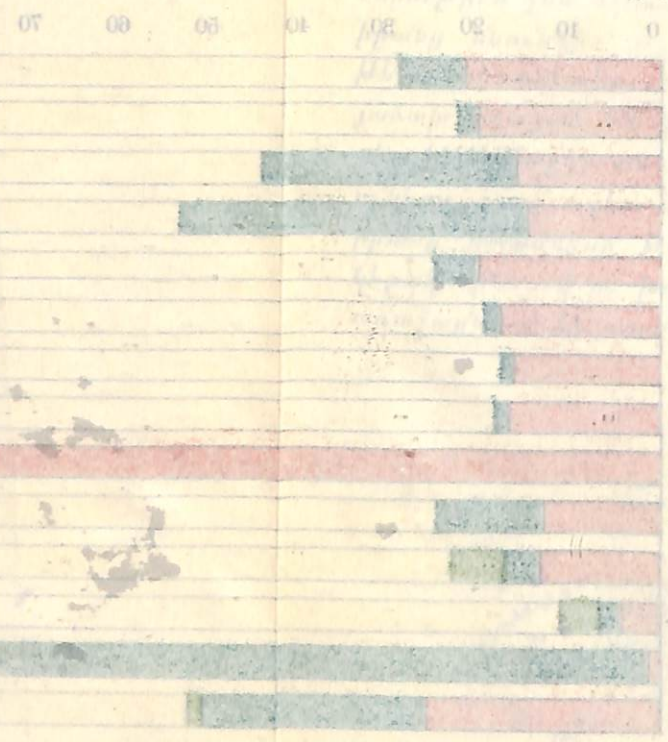
Սպիտակուց	Իւղ	Օւլայ կամ չաքար	Ջուր

մաքաբանն դուռովք յոմախաբս մաքմադուարաք մաքամարմիք
ոյնրաք .% իցմնընթին

ցմիքմաքաւանսն իցմնընթին

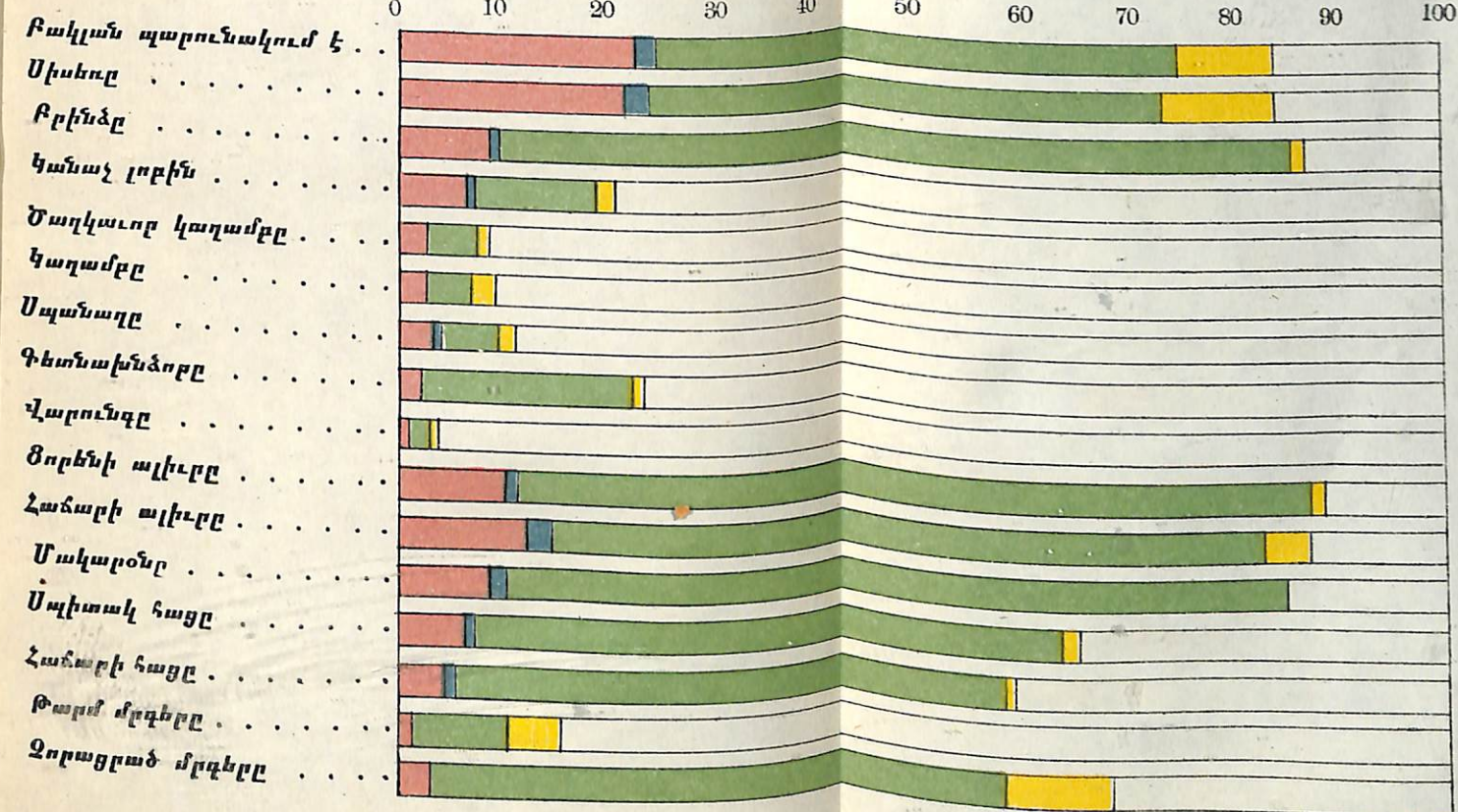
դառ	լաւո դաքաւ նաք	լաւ	աւաթաթ լաւ

Բուսական թագաւորութեան պատկանող գլխաւոր սննդական մի-
ջոցների % կազմը:

Գոյների նշանակութիւնը

Սպիտա- կուց	Իւղ	Օսլայ կամ շաքար	Խորշա- նիւթ	Զուր

Հայաստանի Հանրապետության մարմինների կազմակերպության մասին
 Զեյնեբի Կ. Կարգ

Հայաստանի Հանրապետության

Հայաստանի Հանրապետության	Հայաստանի Հանրապետության	Հայաստանի Հանրապետության	Հայաստանի Հանրապետության	Հայաստանի Հանրապետության

<< Ազգային գրադարան
 NL0271724

Մ Ե Ր Ս Շ Խ Ս Տ Ո Ի Թ Ե Ս Մ Բ

ՀՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. Մայր և երեխայ, 1903 թ. (սպառուած) . . 40 Լ.
2. Բժշկականութիւն և հասարակութիւն,
1904 թ. 25 Լ.
3. Սնունդ և ստամոքսի հիւանդութիւններ . 15 Լ.

ԳԻՆՆ Է 15 ԿՈՊ.